

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2012, Volume: 7, Number: 4, Article Number: 4C0145

NWSA-HUMANITIES

Received: July 2012

Accepted: September 2012

Series : 4C

ISSN : 1308-7320

© 2010 www.newwsa.com

Süleyman Koyuncu

Aksaray Provincial Mufti

suleymankoyuncu@hotmail.com

Aksaray-Turkey

GÜÇ YETİRİLMİYEN TEKLİF CAİZ MİDİR?

ÖZET

Kelam okulları arasında bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşleri şöyle özetleyebiliriz: Maturidilere göre güç yetirilmeyen teklif caiz olmadığı gibi, vaki de olmamıştır. Her şey insanın sahip olduğu gücün vüs'atine göre yapılmıştır. Bu vüs'atin içinde organlarının sağlıklı olması da bulunmaktadır. Gücünün dışında kalan hiçbir şey insandan istenmemiştir. Mutezile ise, güç yetirilemeyen teklifi kabul etmez, ancak kul kendi fiillerini icat etmezse o zaman Allah'ın teklif edeceği her şey güç yetirilemeyen teklif olurdu, iddiasında bulunmaktadır. Bu iddia doğru değildir. Geçmiş ümmetlere yüklenen ağır yükler vardır ve tarihen sabittir. Ancak müfessirlerin yorumları bunların hakiki manada teklif olmadıkları, ancak ona yakın cins ve nitelikte olduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Matüridiyye Mezhebi, Güç, Teklif, Mu'tezile Mezhebi, Eş'ariyye Mezheb.

IS CHALLENGE THAT CAN'T BE COPEDED WITH PERMISSIBLE?

ABSTRACT

Utterance (Kalam) Schools state different ideas on this subject. We can summarize them as follows: According to Maturidi School, the challenge that can't be coped with isn't acceptable and has never been occurred. Everything is in accordance with the capacity of human beings. The health of the organs could be considered within this capacity. Anything out of human capacity has never been demanded. According to Ashary School, it is reasonably possible that Allah could challenge humans with things that they can't cope with. Although Ashary scholars consider this reasonably possible, they state that challenge that can't be coped with (takleef ma la yutaq) isn't acceptable according to auditory evidence (Baqarah, 2/286). Mutazilah school doesn't acknowledge challenge that can't be coped with; however, mutazilah scholars argue that if a servant can't invent his actions, then everything Allah has challenged people with would be considered as challenge that can't be coped with. This claim is wrong. There are difficult challenges that previous religious communities were charged with; however, interpreters of the Qur'an have stated that these challenges were not real but they were akin and approximate.

Keywords: Maturidi School, Power, Offer, Mu'tazelah School, Ashary School

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Bakara suresi 286. ayette geçen " Vüs" kelimesinin ifade ettiği takat ve güç manalarının sınırı teklif tarafından zorlanmamalıdır. Bu kudretin kendi sınırı içinde egzersiz, bilgi ve beceriye dayalı dereceleri vardır. Buna göre Cenabı Hakk'ın insana verdiği kudretin sınırını zorlayıcı olarak yapılan her teklif, güç yetirilmeyen teklif kavramı içinde mütalaa edilmektedir.

Güç yetirilmeyen teklif caiz midir? Hiç vaki olmuş mudur? Sorularına cevap verilecek ve mezheplerin görüşleri konunun seyri içerisinde anlatılacaktır. Fakat bütün bu sorulara cevap aramadan önce, güç yetirilmeyen teklif konusunda insanı rahatlatan Bakara, 286. ayetin nüzulüne sebep olan olaydan özellikle bahsetmek istiyoruz. Çünkü bu ayet mevzuyla ışık tutacak ve mevzunun omurunu teşkil edecek mahiyettedir.

Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Peygamber(S)'e, "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Siz içinizde olan şeyi açıklasanız da, saklasanız da Allah Teala sizi onunla hesaba çeker." (Bakara, 2/284) mealindeki ayet nazil olduğu zaman, bu durum sahabeler üzerine çok ağır geldi. Hemen Resülüllah'a geldiler ve saygıyla dizleri üzerine oturdular ve "Ey Allah'ın Resülü, namaz, oruç, cihat ve sadaka (zekat) gibi güç yetirebildiğimiz amellerle mükellef tutulduk, fakat bu ayet size indirildi ve biz bunun hükmüne güç yetiremeyeceğiz, dediler. Peygamber (S) kendilerine, sizden önce Yahudi ve Hıristiyanların, "işittik ve isyan ettik" dedikleri gibi mi demek istiyorsunuz? Hayır. Böyle demeyin; belki "işittik ve itaat ettik, ey Rabbimiz, bizi başısla, dönüş yalnız sanadır, deyiniz buyurdular. Sahabeler de, "işittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, bizi başısla, dönüş yalnız sanadır", dediler (Müslim, II: 145). Bu peygamber tavsiyesine uydukları zaman dilleri bu ayeti söylemeye alıştı ve itaat etti de Allah hemen olayın ardından, "Peygamber ve mü'minler, Rabblerinden kendilerine indirilen Kur'an'a iman ettiler; hepsi Allah'a, meleklerine kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. (Allah'ın) peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırt etmeyiz, duyduk ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, mağfiretini isteriz, dönüşümüz ancak sanadır, (Bakara, 2/285) diye söylediler.

Onu böyle yapınca Allah da o ayeti neshetti ve "Allah bir kimseye, ancak gücü yettiği kadar teklif eder. Herkesin kazandığı hayrın sevabı kendine ve yaptığı fenalığın zararı da yine onadır. Rabbimiz Eğer unuttuk yahut kastımız olmayarak hata ettikse bizi (ondan) hesaba çekme." (Bakara, 2/286) ayetini indirdi. "Ey Rabbimiz bizden öncekilere yüklediğin musibetler gibi, bize ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme, bizden çıkan günahları affet, bizi başısla, bize merhamet buyur. Sen mevlamız, yardımcımızsın. Artık kâfir topluluğu üzerine bize zafer ve yardım ihsan buyur." (Bakara, 2/286) peygamberimiz "evet" dedi (Müslim, II: 145,146).

İnsan, takati dâhilinde de olsa, kalbe gelen düşüncelerden hiç mi mesul değildir? Geçmiş ümmetler kalbe gelen ve söküp atılması mümkün olmayan kötü düşüncelerden mesul tutulmakta idiler. Yani icra etmeseler ve sadece tasavvur halinde kalsa bile, günahkâr olmaktan kurtulamıyorlardı. Fakat bu, Muhammed ümmetinde değiştirilmiş, Allah Resulünün âlemlere rahmet olarak gönderilmesine münasip,

hukuki bir hükme büründürülmüş ve iki yönlü bir izah tarzı getirilmiştir: Birincisi; insan, nefsini kalbine gelen ve kovulması mümkün olmayan bozuk ve kötü düşüncelere alıştıırır, onlara ısınır ve de bu kötü düşüncelerin açığa çıkıp, kuvvadan fiil haline gelmesine azmederse, bu davranış insanın cezalandırılmasına sebep olur ve insan günahkâr olmaktan kurtulamaz. İkincisi ise, insanın kalbine gelen ve kovulması mümkün olmayan düşüncelerdir, fakat insan, bu düşüncelerden hoşlanmadığı gibi, açığa çıkıp fiiliyata dönüşmesi için de asla azmetmez. Bu davranış, Allah Ta'ala'nın. "Herkesin kazandığı hayrın sevabı kendine ve yaptığı fenalığın zararı da yine onadır." (Bakara, 2/286) kavli şeriflerinin delaletiyle affedilir (Hazin, I: 210). Yani insan, kalbine gelen ve mantıken hükmü bulunmayan kötü düşüncelerine sahip çıkmadığı, amel sahasına çıkarmadığı takdirde affedilmektedir.

Nefislerde meydana gelen kötü düşünceleri Allah'ın affettiğine dair Cenabı Peygamber(S)'in beyanları vardır. Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre peygamber(S)'in şöyle dediğini söylemiştir: "Muhakkak ki Allah, konuşmadıkları veya amel etmedikleri takdirde nefislerinin haber verdiği şeylere karşı ümmetim için merhametli davranır ve affeder." Peygamber Efendimiz ayrıca Allah Teâlâ'nın bir kudsi hadiste şöyle buyurduğunu söylemiştir: Kulum bir günah işlemeye karar verir de yapmazsa, (ey meleklerim) onu günah olarak aleyhine yazmayın: eğer o günahla amel ederse bir günah olarak yazın. Bir iyilik yapmaya karar verir ve onunla amel etmezse, bir sevap(hasene) olarak yazın; eğer düşündüğü o iyilikle amel ederse onu on sevap olarak yazın." (Müslim, II: 147, 148.).

Görüldüğü gibi, kalbe gelen hatırat geçmiş ümmetler için belki ağır bir yük oluyordu. Ancak Muhammed ümmetinde, her ne suretle olursa olsun, kalbe gelen kötü düşüncelerin insanı günahkâr edebilmesi şarta bağlanmıştır. Hal böyle olunca kalbe gelen tasavvurat, hatırat ve vehimler güç yetirilmeyen teklif kategorisinden sayılmamaktadır. Cenabı Hak, kalbe gelen bütün kötü düşüncelerin vesvese olduğuna, "And olsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler verdiğini de biliriz; biz ona şah damarından daha yakınız." (Kaf, 50/16) ayeti ile işaret etmiştir. Vesveselerin ise ne mantıki ne de hukuki sorumluluğu vardır, yeter ki hariçten gelen bu vesveselere nefsin ve kalbin öz malı imiş gibi sahip çıkılıp, kuvvadan fiiliyata çıkmasına çalışılmasın.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Varlık içinden seçilerek sorumlu tutulan yalnız insandır. Sorumlu tutulmak en yüksek kıymet verme şeklidir. Sorumluluğun sınırlarının ne olduğu insanın sahip olduğu güçle orantılıdır. İnsanın sahip olduğu güç ile yaptığı fiiller uygunluk ve orantı içerisinde olmalıdır.

Kelam Mezhepleri açısından meseleye bakıldığı zaman farklılıklar göze çarpmaktadır. Matüridilere göre güç yetirilemeyen teklif caiz değildir. Allah, kullarına güçlerinin fevkinde bir işi yapmalarını teklif etmemiştir. Tekliften maksat Allah'ın kullarını imtihan etmesidir; şayet güç yetirilemeyen teklif yapılmış olsaydı, insanın gücünün dışına çıktığı için bu imtihan olmazdı. Teklif edilen bir fiil güç dâhilinde olduğu zaman insan fiilin mahiyetini kavrayabilir, kavradığı şeyde ise imtihan caiz olur. Deliller hiçbir fiili kavrayamadıkları için dinle sorumlu

tutulmamışlardır. Allah, Kur'an da, insan vüs'atinin dışında bir teklif yapmaz ifadesi, güç yetirilemeyen teklifin vuku bulmadığını ispat etmektedir.

Eş'ariler ise güç yetirilemeyen teklifin aklen caiz olduğunu iddia ederler. Ancak bazı Eş'ari âlimleri Matüridiler gibi düşünmektedir. Bakara Suresi 286. ayette, "Ey Rabbimiz! Güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme..." ayetini delil göstererek böyle bir şey olmasaydı bu nevi dua caiz olmazdı diyen Eş'arilere karşı Maturidiler hiç vaki olmayacak bir hususta dua etmek caizdir derler.

Mutezile ise güç yetirilemeyen teklifi caiz görmezler. Ancak bunlar kulların yaptığı her şeyi kula nispet ettikleri, kulun kendi fiilini kendisinin yarattığını iddia etmeleri sonucu bu görüşe zehap ederler. Zira kul kendi fiilini kendi yaratmasaydı, Allah'ın her teklifi güç yetirilemeyen bir teklif olurdu ki o zaman sorumluluk ortadan kalkardı.

Allah geçmiş ümmetlere altından kalkması zor bazı şeyler yüklemiş, bazı sıkıntılar vermiştir, ancak bunlar net bir şekilde güç yetirilmeyen teklif olmasa bile, "Tacizi ve Tazyiki teklif" sahasına giren ve altından kalkması zor olan şeylerdir.

Güç yetirilemeyen teklifin yapılmamış olması ve Allah'ın Muhammet ümmetine tacizi teklif cinsinden hiçbir şeyi yüklememiş olması bu ümmetin ne kadar şanslı bir ümmet olduğu, hamd ve şükür makamında bulunduğu bu makale ile verilmek istenmiştir. İnsan, Allah'ın insana verdiği güçle yaptığı teklifin altından kalkabildiği gibi, üstelik bu güç, insanın bir de nafil cinsinden ibadetler yapmasına da yetmektedir. Bu sistem Allah'ın inanan kullarını mutlu etmektedir. Zira Mala yutak bir teklifle insan mutluluğu temin edilemezdi.

3. GÜÇ YETİRİLMEYEN TEKLİF CAİZ MİDİR?

(IS CHALLENGE THAT CAN'T BE COPEL WITH PERMISSIBLE?)

3.1. Matüridiyye Mezhebi (Maturidi School)

Güç yetirilmeyen işi teklif caiz değildir (Aliyyü'l Karı, 1323: 127). Yani Allah Teâlâ'nın, kullarını, onlar tarafından meydana getirilmesi mümkün olmayan şeylerle mükellef tutması caiz değildir (es Sabuni, 1978: 145; İbnü Ebi'l İzz, 1988: 444). Bütün bu değerlendirmeler kudrete göre yapılmıştır. İstitaa fiille beraberdir diyenler, güç yetirilmeyen işin teklifini caiz görürken, istitaa fiilden öncedir diyenler ise, güç yetirilmeyenin teklif edilmesini caiz görmezler (İbni Teymiyye, 1321/II: 15).

Mu'tezileye göre teklifin hikmeti, mükellefin teklif edileni eda etme imkânının olması, Maturidilere göre ise, mükellefi imtihan etmektir. Teklif kulun güç sınırının dışına çıktığı zaman, bu imtihan (iptila) meydana gelmez. O halde teklif, imtihan etmek bakımından fail için kendisinde külfet bulunan bir işi, şayet yaparsa sevap kazanacağı, terk ederse cezalandırılacağı bir tarzda yapmasıdır. Bu ise ancak aletlerin (organların vs diğer fiil vasıtalarının) selamette ve uygun olmaları durumunda ve kulun güç yetirdiği hususlarda tahakkuk eder.

Fiilin meydana gelmesi tasavvur olunmadığı (gücünün üstünde olduğu) hallerde, fiili eda etmesi sebebiyle sevap, terki üzerine cezanın mükellefe yönelmesi gerçekleşmez. Böylece ne imtihan, ne de teklif tahakkuk eder (el Hanefi, 1979: 169). Gerçekten fiili işlemeye kudreti olmayan bir

kimseden fiilin meydana gelmesi, fiilin manasını iptal eder. Fiili bilmeyen kimsede de fiilin bulunması caiz değildir. Bunun içindir ki, deli kimseler fiili bilmediklerinden din onları mükellef tutmamıştır (Matüridi, 1979:265-266). Asıl olan, gerçekten kendisinde takat bulunmayan kimseye vaki olmayan teklifin aklen fasit olmasıdır (Matüridi, 1979:266).

Maturidiler, güç yetirilmeyen için teklifinin caiz olmadığına dair Cenabı Hakk'ın, "Allah bir kimseye, ancak gücü yettiği kadar teklif eder." (Bakara, 2/286) kavlini delil olarak getirmişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ayette geçen "vüs'" kelimesi takat, güç manalarına gelmektedir (Aliyyü'l Kari, 1323:127). Mealini vereceğimiz şu ayetler de güç yetirilmeyen teklifin caiz olmadığını natık bulunmaktadır: "Sizden her kim Ramazan ayında hazır bulunursa o ayı oruç tutsun, kim hasta olur yahut seferde bulunursa, oruç tutmadığı günler sayısınca sıhhat ve ikamet halinde orucunu kaza etsin. Allah size kolaylık diler, size güçlük dilemez." (Bakara, 2/185). "Genişliği (zenginliği) olan (boşanmış kadınlara ve sütannelerine) genişliğinden nafaka versin; rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiği kadar harcasın. Allah bir kimseyi, ancak ona verdiği şeyle mükellef tutar. Allah bir güçlüğün arkasından bir kolaylık ihsan eyler." (Talak, 65/7). "İman edip salih amel işleyenler (var ya)-ki biz herkese ancak gücünün yettiğini teklif ederiz- işte onlar Cennetlikler, onlar orada ebedi olarak kalıcıdır." (A'raf, 7/42).

Cenabı Hakk'ın, "Ey Rabbimiz. Bizden öncekilere yüklediğin musibetler gibi, bize ağır yük yükleme." (Bakara, 2/286) ayetine binaen, şayet güç yetirilmeyen teklif caiz değilse, Müslüman böyle ağır bir yükün def'i için, niçin Cenabı Hak'tan yardım dileyip bu mezkûr ayetle dua etsin? Şeklinde bir itiraz gelirse, Maturidiler buna şu cevabı verirler: Bu ayetle yardım dilemek ve ağır yük yüklememesi için Allah'a sığınmak caizdir. Çünkü Cenabı Hakk'ın, bir dağı, kullarının üzerine atarak onları öldürmesi caizdir. Ayette geçen "haml" kelimesi de böyle ağır bir yükü yüklememesi için Allah'a dua etmenin ve sığınmanın caiz olduğunu ifade etmektedir. Ancak Cenabı Hakk'ın, kullarına, şu dağı yüklendiğiniz takdirde sevap kazanacaksınız şayet yüklenemezseniz azap edileceksiniz, şeklinde bir teklif yapması caiz değildir. Allah böyle bir teklifi zaten yapmaz. Demek Müslümanların bu ayetle Allah'a sığınmaları, Allah'ın ağır yük yüklemesinin caiz olmasından dolayıdır, yoksa bu nitelikteki bir yükü (sevap kazanılması veya azap edilmesi) hükmüyle teklif etmesi caiz olduğundan dolayı değildir (Aliyyü'l Kari, 1323:127-128).

3.2. Eş'ariyye Mezhebi (Ashary School)

Eş'arilere göre, Cenabı Hakk'ın kullarına güç yetiremeyecekleri şeyleri teklif etmesi aklen caizdir (Cüveyni, 1950: 226). Şayet kullara güç yetiremeyecekleri şeyleri teklif etmek caiz olmasaydı, (Bakara, 286. ayette olduğu gibi) güç yetirilmeyen için def'i için Allah'tan yardım dileyip dua etmek muhal olurdu. Oysaki Kur'an'da sabit olan bu dua yapılmaktadır (İbnü'l Hümmam, 1979:168). Allah, "Ey Rabbimiz! Güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme." (Bakara, 2/286) buyurmaktadır. Taftazani, mezkûr ayette geçen "yükletme" kelimesinden maksat, "teklif" değildir. Maksat, (kıtlık, hastalık ve çeşitli musibetler gibi) takat getirilemeyecek arzi şeylerin ulaştırılmasıdır, demektedir (Taftazani, 1966:

123). Eş'ari âlimlerinden bazıları, takat getirilemeyen şeyin teklifi her ne kadar aklen caiz ise de, semi delile (Bakara 286. ayete) istinaden caiz olmadığını söylemişlerdir. Çünkü, mezkur ayet, güç yetirilemeyen teklifin vukuunun caiz olmadığına açıkça delalet etmektedir. Aksi halde Cenabı Hakk'ın verdiği haberin hilafının vaki olması lazım gelir, demişlerdir (İbnü'l Hümam, 1979:170).

Güç yetirilemeyen teklifin caiz olduğuna dair Eş'arililer şu delilleri getirmişlerdir:

- Cenabı Hak kafirlerin küfür üzere öleceklerini biliyor. Kâfire iman etmesini teklif ederken muhakkak ki ona, iman etmeyeceğini bildiği halde teklif ediyor demektir. Bu ise iki zıddı bir araya getiren bir tekliftir, Öyleyse imanı teklif etmesi güç yetirilemeyen teklif olmaktadır.
- Allah Ebu Leheb'e (Fir'avn'a, Ebu Cehil'e ve emsali kafirlere) imanı teklif etmiştir. Haber verdiği her şeyde Allah'ı tasdik etmek imandandır. Haber verilenler arasında adı geçen şahısların ebediyen iman etmeyecekleri de vardır. Hal böyle olunca Cenabı Hakk'ın, onların iman etmelerini ve etmemelerini aynı anda teklif etmiş olması lazım gelir. Bu ise birbirini nakzeden (bozan) iki şeyi aynı anda bir araya getirmektir. Buna göre imanı teklif güç yetirilemeyen bir teklif olmaktadır.
- Fahrudin Razi, küfre yeterli olan kudret ile küfür ve dalalete çağırın sebeplerin Allah'ın mahlûku olduğunu açıklamış, bunların birleşmesinin küfrü icap ettireceğini ve Ebu Leheb'e iman etmesini teklif etmekle de şüphesiz güç yetirilemeyecek teklif etmiş olduğunu, söylemiştir. Güç yetirilemeyen teklifin neveleri ve çok sayıda yapıllık şekli vardır (Cüveyni, 1950:226).
- Zatında aklen imkânsız olan şeylerdir. Birbirine zıd olan şeylerin teklifi gibi. Allah'ın, kâfirin iman etmeyeceğini ezeli ilmiyle bildiği halde iman etmelerini teklif etmesi, bir şahsın aynı anda iki ayrı yerde birden bulunması, (İbnü'l Hümam, 1979: 171; Razi, 85) oturan kişiye, oturmasından dolayı gücü olmadığı halde ayakta durmasını emretmek, aksi ile meşgul olduğundan dolayı birbirine zıt olan şeyleri, teklif etmek (yani küfürle meşgul olan birisine imanı teklif), bu kabil teklife birer misal teşkil etmektedir (İbni Teymiye, 1321/II: 15; Cüveyni, 1950:226).
- Zatında (adeten) muhal olduğu halde, aklen mümkün olan şeylerdir. Bu kısımda acizlik söz konusu olduğundan adeten yaygın hale gelmemiş işler, güç yetirilemeyen teklif kavramına girer. Mesela, insandan vasıtasız uçmasını, (İbnü'l Hümam, 1979:171) kötürümden yürümesini (İbni Teymiye, 1321/II: 15) istemek ve bir cisim yaratmak gibi (Taftazani, 1966:123). Bunlar Allah'ın iradesine göre mümkündür. Yani Allah insana yeterli gücü verdiği takdirde insan vasıtasız havada uçabilir, cisim yaratabilir, kötürüm de yürüebilir. Aslında bu misaller, mu'cize kabilinden de olsa Kur'an'da vaki olmuş hadiselerdir. Hz. Süleyman (a.s.)'ı rüzgara bindirmesi (Sebe, ayet 12), Hz. İsa (a.s.)'nın Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesi (A.İmran, ayet 49.) gibi.
- Haddi zatında mümkün olduğu halde, sırf vukua gelebileceğini Allah'ın bilmesi ve irade etmesi sebebiyle

imkânsızlık hükmüne giren şeyler: Ebu Leheb ve Ebu Cehil'in iman etmelerinin imkansızlığı gibi (İbnü'l Hümmam, 1979:171; Taftazani, 1966:123). Bu manada imkânsız olan şeylerin teklif konusu olacağı hususunda Ehl-i Sünnetle Mu'tezile görüş birliği içindedir (Taftazani, 1966:123). Bu son kısım, Eş'arilere göre sadece aklen değil, aynı zamanda şer'an da vaki olmuş kabul edilmektedir (Cüveyni, 1950:228). Allah'ın farz veya haram bildiği bir şeyi şeriat de farz veya haram kılar. Aksi olursa teklif yapmamak caiz olur (Bağdadi, 1928:149).

3.3. Mu'tezile Mezhebi (Mu'tazelah School)

Mu'tezile, Cenabı Hakk'ın insana takat getiremeyeceği şeyi teklif etmeyeceğini iddia etmiştir. Aşağıda mealini vereceğimiz ayetler, Mu'tezileye göre güç yetirilemeyen teklifin caiz olmadığına delilleridir: (Bağdadi, 1928:149).

"Allah bir kimseye, ancak gücü yettiği kadar teklif eder." (Razi, II:573).

"Din işinde üzerinize bir güçlük de yükledi." (Hacc, 22/78).

"Allah din hususundaki ağır teklifleri sizden hafifletmek ister. Zira insan, sabır ve tahammül bakımından zayıf yaratılmıştır." (Nisa, 4/28). "Allah size kolaylık diler, size güçlük dilemez" (Bakara, 2/185).

Mu'tezile, güç yetirilemeyen teklifin caiz olmadığını tespit ettikten sonra, buradan iki de prensip çıkarmaktadır: Birincisi, insan kendi fiillerinin yaratıcısıdır. Şayet fiillerinin yaratıcısı Allah Teâlâ olsaydı, kulların, yap veya yapma şeklindeki fiillerle mükellef tutulmaları güç yetirilemeyen bir teklif olacaktı (Razi, II:573). İkincisi, muhakkak ki Allah fiili yarattığı zaman, o fiil şüphesiz meydana gelir ve insan için elbette ne fiili yapmaya, ne de terk etmeye bir gücü olur. İnsanın fiili yapmaya kudreti yoksa o fiil bizzat Allah'ın kudretiyle meydana geliyor demektir. Oysaki mevcut olan bir şey ikinci bir defa icat olunmaz. Şayet kul kendi fiilini icat etmeseydi, o zaman Allah'ın kullarına yaptığı teklif, güç yetirilemeyen bir teklif olurdu (Razi, II:573).

3.4. Güç Yetirilemeyen Teklif Hiç Vaki Olmuş Mudur?

(Has Challenge That Can't Be Coped With Ever Accured?)

Kelam imamları güç yetirilemeyen teklif konusunda ihtilaf etmişlerdir. Esas olan görüş hiç vuku bulmadığı yolundadır. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi Cenabı Hakk'ın iman etmeyeceklerini ve küfür üzere öleceklerini bildiği Fir'avn, Ebu Cehil, Ebu Leheb ve benzeri kâfirlere iman etmeleri üzerine yaptığı teklifin caiz ve şer'an vaki olduğunda Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile hem fikirdir (Taftazani, 1066:123; el-Hümmam, 1979:171.). Cenabı Hakk'ın, "Muhakkak ki küfre varanları, (yani iman nurunu şirk karanlığı ile inad yüzünden örtenleri) azap ile korkutmasın da korkutmasın da onlar için birdir; onlar iman etmezler." (Bakara, 2/6) kavli, kafirlerin (küfrü imana tercih edenlerin) kesin iman etmeyeceklerinin açık delilidir.

Güç yetirilemeyen teklif, beşerin gücünün dışında ve takat getiremeyeceği tekliftir. Şayet yaparsa sevap kazanmak, terk ederse günahkâr olmak üzere köre görmekle, kötürüme yürümekle teklif etmek gibi (Aliyyü'l Kari, 1323:127).

Cenabı Hak, insanı, benliğini kolayca bulabilmesi, hayatını düzenli yaşayabilmesi için teklifle mükellef tutmuştur. İlahi teklife boyun eğenler, "Herkesin kazandığı hayrın sevabı kendine." (Bakara, 2/286) hükmüne; boyun eğmeyenler de "ve yaptığı fenalığın zararı da yine onadır." (Bakara, 2/286) hükmüne dâhil olur. Teklif zararlardan korunmak ve menfaate sevk etmek olduğuna göre, (Elmalılı, 1871/II: 999-1000) ilahi tekliflere tamamen "...duyduk ve itaat ettik" (Bakara, 2/285) demeyen ve Hakk'ın kanunları dairesinde kesbetmeyenler sonuç olarak böyle bir zarara ve aleyhlerinde olan bir cezaya giriftar olurlar. Nitekim ahirette, (Onlara şöyle denir:) "Girin Cehennem kapılarından, içlerinde ebedi kalmak üzere,.. Bak, O kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!..." (Gafir, 40/76; Zümer, 39/72; Nahl, 16/29) emri, teklifi, itaat ve inkiyatla karşılamayanlara güç yetirilemeyen teklif suretinde bir tazibtir (Elmalılı, 1971/II:1000).

Geçmiş ümmetlere güç yetirilemeyen teklifler yapılmış veya bu tekliflerin niteliğinde altından kalkılamayacak kadar ağır yükler yüklenmiştir. Bunu, "Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin musibetler gibi, bize ağır yük yükleme." (Bakara, 2/286) ayeti ifade etmektedir. Hamdi Yazır, bu ayeti tefsir ederken, ayette geçen ve ağır yük ifade eden "isran" kelimesinden maksadın, geçmiş milletlere yapılan yerinden kımıldatmaz, tazyik eder ve zor tahammül edilir ağır boyunduruklar, şiddetli misaklar (andlaşmalar), ağır teklifler, çok şiddetli hükümler, kanunlar ve muameleler, mükellef bazı kavimleri neshedip maymunlara, domuzlara çevirerek sıkıntılara sokmak olduğunu söylemiştir (Elmalılı, 1971/II: 1004, 1005).

Fahrudin Razi, geçmiş ümmetlere (özellikle de Yahudilere) yüklenen ve tarihen sabit olan bu ağır yükün nelerden ibaret olduğuna dair şu misalleri zikretmiştir: Allah'ın, Yahudilere günde elli vakit namazı farz kılması, mallarının dörtte birini zekât vermelerini, elbiselerine bir necaset (pislik) bulaştığı zaman o yeri kesmelerini emretmesi, herhangi bir şeyi unuttukları zaman, daha dünyada iken acilen azap gelmesi, bir hata ettikleri zaman, helal olan bazı yiyeceklerin kendilerine haram kılınması, vatanlarından çıkarılmaları, birçok hususta hemen idam cezasının uygulanması ve tevbe için intihar etmeleri gibi.¹

Bu misallerle beraber, yere batırılmaları, suda boğulmaları, üzerlerine semavi azapların indirilmesi gösteriyor ki, geçmiş ümmetlerin başlarına gelen bu hadiseler, kelimenin tam anlamıyla güç yetirilemeyen bir teklif olmasa bile, ona yakın cins ve niteliktedir. Ayrıca Kur'an ve sünnette, güç yetirilemeyen teklif olmamakla beraber en azından o kadar ağır bir yük olan "tacizi teklif" in yapıldığına dair deliller vardır.

Asr-ı seadette Kur'an'a karşı çıkan Kureyşlilere, onları aciz bırakmak ve tuttukları yolun imkansızlığını göstermek bakımından Kur'an onlara şu çağrıda bulunuyor: "Eğer kulunuz (Muhammed)'e indirdiğimiz Kur'an'dan şüphede iseniz, haydi siz

¹ Razi, Fahrudin, Mefatihü'l-Gayb, c.II, s.578. "0 Yahudilerin zulümleri, birçok kimseleri Allah yolundan çevirmeleri, kendilerine yasaklanan faizi almaları ve haksız yere insanların mallarını yemeleri sebebiyledir ki, evvelce kendilerine helal kılınmış pak ve hoş şeyleri onlara haram ettik." Nisa, 4/160, 161. Bu ayet mezkûr yükün yüklendiğini ifade etmektedir.

de onun benzerinden (fesehat ve belağatte ona eş) bir sure getirin ve Allah'tan başka şahitlerinizi (putlarınızı, şair ve âlimlerinizi) de yardıma çağırın; şayet (bu beşer kelimidir) sözünde sadık (doğru söyleyen) kimseler iseniz... Bunu yapamazsanız (bir sureyi eş getiremezseniz)-ki hiç bir zaman yapamayacaksınız- artık o ateşten sakının ki, onun tutuşturucu, odunu (kafir) insanlarla taşlardır. O (ateş) kâfirler için hazırlanmıştır (Bakara, 2/23, 24).

Sünnette de tacizi teklifin olduğuna dair şu misalleri zikredebiliriz: "Kim bir resim yaparsa, kıyamet günü o resme ruh üfürmesi teklif olunur. Oysaki o ruh verici değildir." (Nesei, 1981/VIII:215). "Kim görmediği bir rüyayı gördüğünü iddia ederek yalan söylerse, (kıyamet) günü ona iki arpa tanesini düşümlemesi teklif edilir. Bunu yapamamasından dolayı tazib edilir." (Nesei, 1981/VIII:215). buyurulmaktadır. Burada bahsedilen teklifler, muhatap tarafından yerine getirilmesi asla mümkün olmayan ve sadece karşı tarafı, iftira ettikleri bir hususta acze düşürmek için yapılan tekliflerdir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Cenab-ı Hak varlık içinde yalnız insanı seçerek teklifi ona yapmıştır.

Teklifin sınırı sadece insanın vüsatinin sınırları dâhilindedir. İnsanın sahip olduğu gücü ile emredilenleri yapabildiği gibi, buna ek olarak daha birçok nfile ibadeti de yapabilmektedir.

Kelam ekolleri arasında güç yetirilemeyen teklifin yapılıp yapılmadığı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Böyle bir teklif yapılmışsa bu gerçekten güç yetirilmeyen bir teklif niteliğinde midir, yoksa tacizi bir niteliğe mi sahiptir?

Maturidi, güç yetirilmeyen teklifin yapılmasının caiz olmadığını söylerken, Eş'ariler güç yetirilemeyen teklifin yapılması aklen caizdir derler. Mutezile ise, güç yetirilemeyen teklifin Allah tarafından kullarına yüklenmeyeceğini iddia eder. Mutezile bunu fiillerle alaka kurarak ortaya koyar. Çünkü kul kendi fiillerini kendisi yaratır. Kulların fiillerini Allah yaratsaydı o zaman bu teklif güç yetirilmeyen teklif olurdu. Bu durumdaki teklif "Allah size kolaylık diler, size güçlük dilemez" (Bakara, 2/185) ayetinin özüne zıt olduğu gibi aynı zamanda kul fiillerinde bağımsız olmazsa iki yaratılış meydana gelir ve bu kula yüklenen mala yulak teklif olur.

Bütün bu ihtilaflar "İstitaa" denilen gücün fiilden önce veya fiil ile beraber olduğu düşüncesinden ileri gelmektedir. İstitaa fiilden öncedir diyenler güç yetirilmeyen teklifi caiz görmezken, istitaa fiil ile beraber bulunur diyenler güç yetirilmeyen teklifi caiz görürler. Bunun sebebi, fiil ile beraber bulunan güç, teklifin ağırlık derecesine göre olma imkânına sahip olmasındandır yani güç, teklifin ağırlığına göre tevessü etme imkânına sahiptir. Ancak bu durumda güç yetirilmeyen tekliften söz edilemez. Çünkü tevessü eden güç karşısında güçlük olmaz. Güçlük takat sınırını aşan şeydir. Tabii ki bu yorum aklen caiz olan hususlarda caizdir.

Mutelize, teklifteki hikmet, mükellefin teklif edileni eda etme imkânına sahip olmasıdır, derken, Maturidiler, teklifi ancak kulu imtihan etmek için yapılır ve hikmet o zaman ortaya çıkar, demekteler. Güç yetirilmeyen teklif imtihan etmek olmadığı için aklen de, Şer'an da yapılması caiz

değildir, hikmete münafidir. Hikmeti ortadan kaldıran teklif abesiyete dönüşür, dolayısıyla teklif Allah'ın "HAKİM" ismiyle örtüşmelidir. Köre gör, kötürüme yürü demek hikmetle bağdaşmaz.

Kur'an da, "Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin müsibetler gibi, bize ağır yük yükleme" (Bakara, 2/286) ayetiyle beyan edilen "İsran" kelimesi, geçmişte böyle tekliflerin yapıldığı kanaatini hâkim kılıyor. Aynı ayetin başında ise "Allah bir kimseye, ancak gücü yettiği kadar teklif eder" (Bakara, 2/286). Bu zehabı ortadan kaldırıyor. Ayetler arasında alsa çelişki olmadığına göre, "İsran" kelimesi belki güç yetirilmeyen bir tekliften ziyade, geçmiş milletleri yerinden kımıldatmaz, tahammülü zor, ağır boyunduruklar, şiddetli misaklar, kanunlar, muameleler gibi taziyik ve taciz etmek olsa gerektir. Bunlara güç yetirilmeyen teklif yerine taziyiki ve tacizi hadiseler demek daha doğru olur.

Tarih boyunca insanoğlu altından zor kalkılacak imtihanlara tabi tutulmuştur, ancak güç yetirilmeyen teklif aklen caiz görülse de vukua gelmemiştir denilebilir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Kur'an
2. Aliyyü'l Kari, Ali b. Sultan Muhammed, (1323)Şerhu'l Fıkhı'l Ekber, Mısır.
3. Bağdadi, Ebu Mansur Abdulkadir, (1928). Usuluddin, Beyrut.
4. Cüveyni, İmamü'l Haremeyn, (1950) el İrşad ila Kavatii'l Edilleti Fi Usüli'l İ'tibad, Mısır.
5. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, (1971). Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1971.
6. el Hanefi, Zeynüddin Kasım, (1979). Haşiye Ala Kitabi'l Müsayere, İstanbul.
7. Hazin, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, el Bağdadi, (tz) Lübabü' Te'vil Fi Meani't Tenzil, Beyrut.
8. İbnü Teymiyye, Ebu'l Abbas Takıyyüddin Ahmet b. Abdullahakim, el Harrani, (1321) Minhacü's Sünneti'n Nebeviye Fi Nakzi Kelami's Şiati ve'l Kaderiye, Mısır.
9. İbnü Ebi'l İzz, (1988). Şerhu'l Akideti't Tahaviyye, Beyrut.
10. İbnü'l Hümam, Kemal, (1979). Şerhu Kitabi'l Müsayere, İstanbul.
11. İbnü Mace, (1979). Sünen, İstanbul.
12. Matüridi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, b. Mahmud, (1979). Kitabü't Tevhid, İstanbul.
13. Müslim, (tz) Sahih, Mısır.
14. Nesei, (1981). Sünen, İstanbul.
15. Razi, Fahrüddin Muhammed b. Ömer el Hatip, Mefatihü'l Ğayb, İstanbul.
16. Sabuni, Nureddin Ahmet b. Mahmut b. Ebi Bekr, (1978) el Bidaye Fi Usuliddin, (Trc. B. Topaloğlu), İstanbul.
17. Taftazani, Sadettin Mes'ud b. Ömer, (1966). Şerhu'l Akaidi'n Nesefiyye, İstanbul.